شیوع آلودگی به شپش سر (*Pediculus capitis*) در دانش‌آموزان دبستان‌های پسرانه شهر کاشان طی سال ۱۳۷۶

مهندس روح‌الله دهقانی *، مهندس عباس درودگر *، دکتر حسن الماسی **
محمدعلی اسدی *، منصور سیاح ***

خلاصه

سابقه و هدف: با توجه به شیوع متفاوت آلودگی به شپش سر در کشور و عوارض ناشی از این عفونت و به منظور تعیین شیوع آلودگی شپش سر در دبستانهای پسرانه شهر کاشان، این مطالعه در سال ۱۳۷۶ انجام گرفت.

مواد و روشها: این پژوهش به روش توصیفی (Descriptive) در ۸ دبستان شهر کاشان و بر روی ۱۹۸۶ دانش‌آموز در گروه‌های سنی ۱۲-۶ سال که در کلاسهای اول تا پنجم مشغول تحصیل بوده و به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شده بودند، صورت پذیرفت. خصوصیات حاصل از نمونه‌های مورد بررسی در پرسش‌نامه‌های مخصوص که حاوی عوامل ملیت، پایه تحصیلی، سواد پدر و مادر، بعد خانوار، استفاده از وسایل مشترک، وجود حمام در منزل، دفعات استحمام در هفته بود بررسی و ثبت گردید. ملاک آلودگی مشاهده شپش، نسمف یا رشک روی سر و گردن دانش‌آموزان بود شیوع آلودگی در نمونه‌ها مشخص و فاصله اطمینان آن در جامعه برآورد گردید.

یافته‌ها: در ۱۷ نفر (۰/۹ درصد) آلودگی شپش سر وجود داشت. آلودگی با متغیرهای ملیت، سواد پدر، سواد مادر، استفاده از وسایل مشترک، تعداد دفعات حمام در هفته رابطه معنی‌دار داشت. میزان آلودگی در دانش‌آموزان افغانی ۴/۲ و در ایرانی‌ها ۰/۶ درصد، در دانش‌آموزانی که پدر بی‌سواد یا سواد ابتدایی داشته ۳/۹ درصد و کسانی که پدر با تحصیلات راهنمایی و متوسطه داشته ۰/۴ درصد، در کسانی که مادر بی‌سواد یا با سواد ابتدایی داشته ۳/۶ درصد و آنهایی که مادر با سواد راهنمایی و متوسطه داشته ۰/۳ درصد، دانش‌آموزانی که یک بار در هفته حمام کرده ۱/۳ درصد و کسانی که دوبار حمام‌کرده ۰/۲ درصد، کسانی که از وسایل مشترک استفاده کرده ۱۰ درصدودرکسانی‌که‌استفاده نکرده‌اند ۰/۲ درصد بود.

نتیجه‌گیری: آلودگی شپش سر در دانش‌آموزان پسر مساله مهمی تلقی نمی‌شود ولی اجرای برنامه‌های آموزشی در مورد استفاده از وسایل مشترک و سایر عوامل مختلف برای کاهش مقدار آلودگی توصیه می‌گردد.

واژگان کلیدی: شپش سر، شیوع، بندپایان

* دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی ـ درمانی کاشان، گروه انگل شناسی
** دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی ـ درمانی کاشان، دانشکده بهداشت
*** دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی ـ درمانی کاشان، گروه عمومی

مقدمه

شپش‌ها گروهی از بندپایان هستند که از راسته Anoplura بوده و دو جنس از راسته فوق در نزد انسان به صورت انگل دیده شده است (۱). این بندپایان بیماری‌های تیفوس اپیدمیک، تب خندق و تب راجعه را منتقل می‌کنند. علاوه بر انتقال عوامل بیماری‌های فوق، در اثر گزش و ترشح بزاق آنها به بدن انسان، باعث خستگی، تحریک، بدبینی و احساس تنبلی و هم‌چنین باعث بروز حالات آلرژیک می‌شوند. تغییر رنگ پوست و زخم از عوارض آلودگی به شپش‌ها می‌باشد (۲) که تحریک و خارش آن خطر آلودگی به عوامل باکتریایی و قارچی را افزایش می‌دهد. درماتیت و Impetigo از نتایج آلودگی به شپش‌ها است (۳). آلودگی به شپش بیشتر در کشورهای فقیردیده می‌شود. جنس، نژاد، سن و وضع اقتصادی - اجتماعی در میزان آلودگی مؤثر می‌باشد و در مناطق روستایی بیشتر در بین مستمندان وجود دارد (۴). در انگلیس در خلال جنگ دوم جهانی شپش سر ۳۰ درصد کل جمعیت را آلوده کرد و در مالزی در سال ۱۹۸۰، ۲۰ درصد دانش‌آموزان به شپش سر آلوده بودند(۵). در سال ۱۹۹۵ در Matatya کشور ترکیه شیوع پدیکولوس کاپیتیس در میان دانش‌آموزان‌دبستان‌ها۱/۳ درصدگزارش شد (۶). در ایران طی مطالعه‌ای‌در سال تحصیلی ۷۵-۱۳۷۴ میزان آلودگی به شپش سر در میان دانش‌آموزان دبستانهای شهرستان اسلام‌آباد غرب (گیلان غرب) ۵/۲ درصد ذکر گردید (۷).

کاشان از جمله مناطقی است که همه ساله موارد متعددی از آلودگی به شپش سر از مدارس آن گزارش می‌شود ولی تاکنون مطالعه دقیق از چگونگی وضعیت آلودگی صورت نپذیرفته است. با توجه به اهمیت مساله آلودگی و اثرات زیانبار آن در بهداشت و سلامت جامعه و با توجه به این که شیوع آن در مکانهای شلوغ مانند دبستانها بیشتر است ، این بررسی به منظور تعیین میزان آلودگی در دانش‌آموزان دبستان‌های شهر کاشان طی سال ۱۳۷۶ انجام گردید.

مواد و روشها

پژوهش حاضر به روش توصیفی (Descriptive) بر روی دانش‌آموزان پسر مدارس ابتدایی صورت پذیرفت. نمونه‌گیری به روش تصادفی خوشه‌ای بر روی ۱۹۸۶ نفر انجام گرفت که طی آن مدارس به صورت تصادفی در مناطق مختلف شهر کاشان انتخاب گردید. سر، صورت و گردن دانش‌آموزان با مشاهده و به وسیله ذره‌بین دستی معاینه شد. خصوصیات دانش‌آموزان از نظر آلودگی و نیز کلاس، ملیت، سواد پدر و مادر، بعد خانوار، استفاده از وسایل مشترک، وجود حمام در منزل و دفعات حمام در هفته بررسی و ثبت گردید. دانش‌آموزانی که هنگام معاینه دارای رشک، نمف و یا شپش بودند به عنوان افراد آلوده تلقی شدند. نمونه‌های به دست آمده از روی دانش‌آموزان آلوده، در آزمایشگاه روی لام مونتاژ و مورد بررسی میکروسکوپی قرار گرفت. خطر منتسب عوامل مختلف، استفاده از وسایل مشترک، سواد والدین، ملیت و دفعات استحمام در هفته در بروز آلودگی تعیین و نیز با توجه به شیوع آلودگی در نمونه‌های مورد بررسی، میزان آلودگی در جامعه دانش‌آموزی مورد بررسی با احتمال ۹۵ درصد برآورد گردید.

یافته‌ها

از ۱۹۸۶ نفر مورد بررسی، ۱۷ نفر (۰/۹ درصد) دارای آلودگی به شپش سر بودند. با توجه به این شیوع در نمونه‌های مورد بررسی، شیوع آلودگی در پسران مدارس

ابتدایی کاشان از ۰/۵ تا ۱/۳ درصد برآورد گردید. آزمون آماری آلودگی را با متغیرهای ملیت، سواد پدر، سواد مادر، دفعات حمام در هفته و استفاده از وسایل مشترک معنی‌دار نشان داد. میزان آلودگی در دانش‌آموزان ایرانی ۰/۶ درصد و در دانش‌آموزان افغانی ۴/۲ درصد بود (جدول ۱).

جدول ۱- توزیع آلودگی شپش سر بر حسب ملیت در دانش‌آموزان ابتدایی شهر کاشان طی سال ۱۳۷۶

آلودگی / ملیت	دارد	ندارد	جمع
ایرانی	۱۱ (۰/۶)	۱۸۳۱ (۹۹/۴)	۱۸۴۲ (۱۰۰)
افغانی	۶ (۴/۲)	۱۳۸ (۹۵/۸)	۱۴۴ (۱۰۰)

میزان آلودگی در دانش‌آموزانی که پدر بی‌سواد یا سواد ابتدایی داشته، ۳/۹ درصد و در دانش‌آموزانی که پدر با سواد راهنمایی یا متوسطه داشته ۰/۴ درصد بود (جدول ۲).

جدول ۲- توزیع آلودگی شپش سر بر حسب سواد پدر در دانش‌آموزان ابتدایی شهر کاشان طی سال ۱۳۷۶

آلودگی / سواد پدر	دارد	ندارد	جمع
بی‌سواد و ابتدایی	۱۱ (۳/۹)	۲۶۸ (۹۶/۱)	۲۷۹ (۱۰۰)
باسواد (راهنمایی و متوسطه)	۶ (۰/۴)	۱۷۰۱ (۹۹/۶)	۱۷۰۷ (۱۰۰)

میزان آلودگی در دانش‌آموزانی که مادر بی‌سواد یا ابتدایی داشته و در دانش‌آموزانی که مادرشان سواد راهنمایی یا متوسطه داشته ۰/۳ درصد بود (جدول ۳).

جدول ۳- توزیع آلودگی شپش سر بر حسب سواد مادر در دانش‌آموزان ابتدایی شهر کاشان طی سال ۱۳۷۶

آلودگی / سواد مادر	دارد	ندارد	جمع
بی‌سواد و ابتدایی	۱۲ (۳/۶)	۳۲۰ (۹۶/۴)	۳۳۲ (۱۰۰)
باسواد (راهنمایی و متوسطه)	۵ (۰/۳)	۱۶۴۹ (۹۹/۷)	۱۶۵۴ (۱۰۰)

میزان آلودگی در دانش‌آموزانی که یک بار یا کمتر در هفته حمام کرده ۱/۳ درصد و در دانش‌آموزانی که دو بار یا بیشتر در هفته حمام کرده، ۰/۲ درصد بود (جدول ۴).

جدول ۴- توزیع آلودگی شپش سر بر حسب دفعات استحمام در هفته در دانش‌آموزان ابتدایی شهر کاشان طی سال ۱۳۷۶

آلودگی / دفعات استحمام در هفته	دارد	ندارد	جمع
یک بار و کمتر	۱۵ (۱/۳)	۱۱۰۴ (۹۸/۷)	۱۱۱۹ (۱۰۰)
دوبار و بیشتر	۲ (۰/۲)	۸۶۵ (۹۹/۸)	۸۶۷ (۱۰۰)

میزان آلودگی در دانش‌آموزانی که از وسایل

مشترک استفاده کرده، ۱۰ درصد و در دانش‌آموزانی که از وسایل مشترک استفاده نکرده‌اند ۰/۲ درصد بود (جدول ۵).

جدول ۵ـ توزیع آلودگی شپش سر بر حسب استفاده از وسایل مشترک در دانش‌آموزان ابتدایی شهر کاشان طی سال ۱۳۷۶

آلودگی / استفاده از وسایل مشترک در هفته	دارد	ندارد	جمع
بلی	۱۴ (۱۰)	۱۲۶ (۹۰)	۱۴۰ (۱۰۰)
خیر	۳ (۰/۲)	۱۸۴۳ (۹۹/۸)	۱۸۴۶ (۱۰۰)

رابطه میزان آلودگی با پایه تحصیلی، بعد خانوار و وجود حمام در منزل معنی‌دار نبود. عامل استفاده از وسایل مشترک بیشترین نقش را در بروز آلودگی به شپش سر در دانش‌آموزان پسر داشت. نمودار (۱) خطر منتسب (Attributable Risk) عوامل مختلف در بروز آلودگی شپش سر در دانش‌آموزان ابتدایی پسر کاشان را طی سال ۱۳۷۶ نشان می‌دهد.

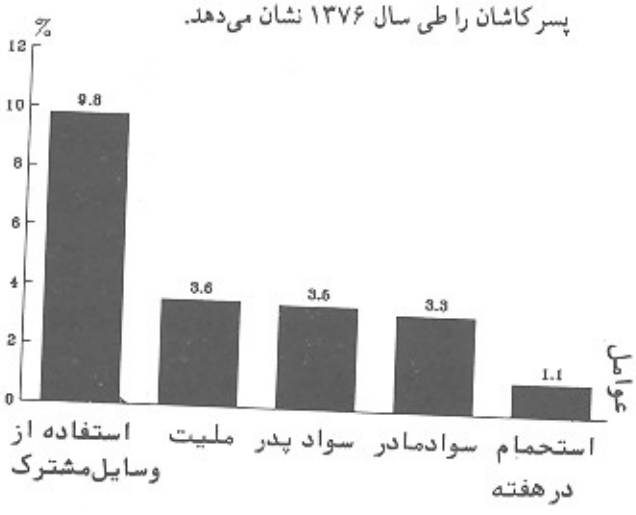

نمودار شماره ۱ـ توزیع AR عوامل مختلف در بروز آلودگی شپش سر در دانش‌آموزان دبستان‌های شهر کاشان طی سال ۱۳۷۶

بحث

تحقیق نشان داد که شیوع آلودگی شپش سر در دانش‌آموزان پسر ابتدایی کاشان ۰/۹ درصد بود. Ozcan و همکاران طی مطالعه‌ای در سال ۱۹۹۵ در Malatya کشور ترکیه میزان آلودگی را بین دانش‌آموزان مدارس ابتدایی ۱/۳ درصد گزارش کردند (۶). عیوضی و سیدی رشتی در پژوهشی میزان آلودگی را در دانش‌آموزان پسر ۵/۲ درصد ذکر نمودند (۷). Combescot طی مطالعه‌ای در Tourine فرانسه طی سال ۱۹۹۱ آلودگی به شپش سر را در کودکان ۱۵ درصد بیان داشتند (۸). Fan و همکاران در سال ۱۹۹۱ در منطقه Yunlin county کشور تایوان شیوع آلودگی را در دانش‌آموزان مدارس ابتدایی ۱۶ درصد گزارش کردند (۹). بنابراین، میزان آلودگی دانش‌آموزان در شهر کاشان از تمام گزارش‌های فوق در ایران و یا خارج از کشور کمتر است. با توجه به این که یکی از راههای انتقال عفونت استفاده از وسایل مشترک مانند کلاه، شال گردن و... می‌باشد و استفاده از وسایل مزبور در مناطق سردسیر بیشتر است. می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که عدم استفاده از وسایل مشترک در شهر کاشان به علت قرار گرفتن در اقلیمی گرم و خشک، دلیل کاهش میزان آلودگی در دانش‌آموزان این منطقه باشد. از طرف دیگر، در کشورهای دیگر دانش‌آموزان پسر و دختر باهم در کلاس درس قرار دارند، به نظر می‌رسد که یکی دیگر از دلایل کاهش آلودگی در دانش‌آموزان پسر شهر کاشان نسبت به کشورهای دیگر وجود کلاسهای جداگانه پسرانه که معمولاً موهای کوتاه دارند، باشد.

شیوع آلودگی در دانش‌آموزان افغانی نسبت به دانش‌آموزان ایرانی بیشتر بود. Katz و همکاران در سال ۱۹۸۲ می‌نویسند که خانواده‌های شلوغ و کم‌درآمد، بیشتر در معرض آلودگی به شپش قرار دارند (۱۰). Read در سال

۱۹۸۱ گزارش نموده است که شپش سر در میان طبقات اجتماعی پایین، در شهرها شایع‌تر است (۱۱). عیوضی و سیدی رشتی در مطالعه خود میزان آلودگی به شپش سر را با متغیرهای بعد خانوار و تحصیلات والدین معنی‌دار گزارش کردند (۷). به نظر می‌رسد که علل افزایش موارد آلودگی در نزد دانش‌آموزان افغانی به دلیل مشکلات اقتصادی، اجتماعی و وضع نامطلوب معیشتی آنان به دلیل مهاجرت ناشی از جنگهای داخلی افغانستان باشد.

نتایج پژوهش مؤید ارتباط عوامل مانند ملیت، سواد پدر و مادر، دفعات استحمام در هفته و استفاده از وسایل مشترک در شیوع آلودگی به شپش سر است با توجه به این که آگاهی افراد از نحوه آلودگی و جلوگیری از گسترش آن می‌تواند به طور چشمگیری در کاهش میزان عفونت مؤثر باشد. بنابراین ، پیشنهاد می‌گردد که پدران و مادران دانش‌آموزان و آموزگاران دبستان‌ها از نحوه آلودگی و گسترش آن، به وسیله آموزش آگاهی می‌یابند تا علاوه بر جلوگیری از عوارض ناشی از آلودگی در نزد دانش‌آموزان هزینه‌های درمانی نیز کاهش یابد.

تشکر و قدردانی

پژوهشگران بر خود لازم می‌دانند، از معاونت و شورای محترم پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی کاشان به خاطر تأمین بودجه بررسی مزبور و مدیر کل محترم آموزش و پرورش، مدیر محترم کلینیک فرهنگیان آقای نیک‌فرجام و سرپرست محترم مرکز مشاوره آموزش و پرورش کاشان و دانشجویان محترم بهداشت محیط، خانم‌ها احمدی، اسلامی، کچویی، عرب‌زاده، افتخاری و واعظی به خاطر همکاری طی مراحل مختلف مطالعه قدردانی و تشکر نمایند.

References:

۱- بشری بد ح. انگل‌های بیماری‌زای انسان. چاپ اول . تهران : انتشارات دانشگاه تهران؛ ۱۳۷۰: ۲۵۸-۲۴۷.

۲- دکتر زعیم ا (مترجم) . کلیات حشره‌شناسی پزشکی. چاپ دوم . تهران : نشر اشارت ؛ ۱۳۷۰: ۳۰۸-۲۹۷.

3. Brown HW. Neva FA. Basic Clinical Parasitology. 3rd. Philadelphia: WB Saunders; 1993: 252-255

4. Manson P. Mansons Tropical Diseases. 4th Ed. St Louis: Mosby; 1989: 1468-1470.

5. Robinson WH. Urban Entomology. 2nd Ed. Philadelphia: WB Saunders; 1996: 189-193.

6. Ozcan A. The prevalence of pediculus capitis and scabies among students of primary school in Malatya. Torp Dis Bull. 1997; 94: 213.

۷- عیوضی ع. سیدی رشتی م. همه‌گیری‌شناسی و مبارزه با شپش سر در دانش‌آموزان ابتدایی شهرستان اسلام‌آباد غرب (گیلان غرب) در سال ۷۵-۱۳۷۴. تهران : نشریه اولین کنگره و بازآموزی حشره‌شناسی پزشکی ایران؛ ۱۳۷۷ : ۱۴-۱۳.

8. Cobescot C. Current epidemiology of pediculosis capitis. Bull Acad Natl Med. 1990; 174: 231-6.
9. Fan PC. Present status of head louse infestion among school children in Yunlin county Tajwan. Kao-11sivng - 11 sueh. 1991; 7: 151-159.
10. Katz M. Parasitic Diseases. 1982: 209-214.
11. Read Clark P. Introduction to Parasitology. 1981: 617-639.